

OPLEGGER | Rapport Onderzoek Easy Access – regeling

Van: Projectgroep bestaande uit Ingrid Klok; Monique Dikboom; Cees van Gent; Erna Sattler
Datum: 27-10-2022
Betreft: Rapportage uitkomsten onderzoek t.b.v. heronderhandelingen Easy Access – regeling
Versie: Definitief
Afgestemd met: Stuurgroep: Hilde van Wijngaarden (VU); Marjolein Nieboer (RUG); Reinout van Brakel (UNL)
Ter: Informatie Besluit Gedachtevorming

Rapportage uitkomsten onderzoek t.b.v. heronderhandelingen Easy Access – regeling

Conclusies

Conclusies uit het onderzoek:

- Een nieuwe overeenkomst zou gebaseerd moeten zijn op het uitgangspunt dat universiteiten betalen voor daadwerkelijk gebruik.
- De huidige afspraken zouden moeten worden vereenvoudigd en de administratieve last verminderd, zowel aan de zijde van Stichting UvO als de Universiteiten. Eenduidige parameters zijn belangrijk.
- Het is belangrijk aandacht te besteden aan de “billijke vergoeding” die vastgelegd is in de Auteurswet. Neem daarin de verschillen in paginaprijzen van korte en middellange overnames mee en de hoge kosten van lange overnames.
- Er zijn juridische grondslagen op basis waarvan decennia oude afspraken over het gebruik van auteursrechtelijk beschermd materiaal in het onderwijs heroverwogen kunnen worden.
- Universiteiten nemen zelf verantwoordelijkheid voor het bieden van inzicht in gebruik. Een tool die dit gebruik geautomatiseerd vast kan stellen is daarbij onontbeerlijk. De CopyRIGHT – tool waarvan de ontwikkeling een eind gevorderd is, biedt daartoe uitkomst.
- Er is geen inzicht bij universiteiten in de afdracht door Stichting UvO aan auteursrechthebbenden. Dit is echter wel gewenst, transparantie dient daarbij de nieuwe norm te zijn.
- Universiteiten zorgen voor verdere voorlichting over auteursrecht en creëren bewustwording bij docenten, studenten en onderzoekers. Het inzicht dat is verworven uit een enquête in het kader van het onderzoek kan daarbij ondersteuning bieden.
- Blijf in de nieuwe overeenkomst ruimte houden voor lopende en toekomstige ontwikkelingen in het veld, zoals de plannen die gaan voortkomen uit de Digitaliseringsimpuls Onderwijs binnen het programma Nationaal Groeifonds, de ontwikkelingen op het gebied van het gebruik van open onderwijsmaterialen en beschikbaarheid van ondersteunende tools.
- Heldere afspraken over het gebruik van afbeeldingen zijn noodzakelijk, evenals afspraken over en transparantie in de afdracht van gelden van Stichting UvO aan Pictoright.

Situatieschets

Vanwege het aflopen van de termijn van de overeenkomst tussen UNL (Universiteiten van Nederland) en Stichting UvO, hebben de UNL – Stuurgroep Bestuur en Financiën en UKB (Universiteitsbibliotheken & Nationale Bibliotheek) opdracht gegeven tot een onderzoek naar de Easy Access – Regeling.

Het onderzoek is uitgevoerd door een projectgroep, waarbij verschillende expertgroepen zijn geraadpleegd. Een team van juristen heeft antwoorden op de juridische vragen in een rapport vastgelegd. Er is een enquête uitgezet onder universiteitsbibliotheken van alle universiteiten, waarbij de focus lag op onderwijsondersteuning. Verder zijn licentiemanagers van de universiteitsbibliotheken, het Netwerk van Auteursrechten Informatiepunten en SURFmarket betrokken. Vanuit UKB en UNL is een Stuurgroep gevormd.

Toelichting algemeen

In de zomer van 2022 heeft een onderzoek plaatsgevonden naar achtergronden van de huidige Easy Access – Regeling (2017-2022). In het verleden zijn bestaande contracten vaker verlengd zonder de oorspronkelijke parameters te doorgronden en zonder de uit een “papieren tijdperk” stammende definities aan het huidige digitale tijdperk te toetsen.

Ten behoeve van de onderhandelingen die plaats gaan vinden voor een nieuw contract vanaf 2023 zijn deelonderzoeken uitgevoerd op de volgende onderdelen:

1. De achtergrond en oorsprong van de huidige Easy Access regeling.
2. Huidige organisatie van onderwijsondersteuning en behoeften vanuit de docenten. Met tevens aandacht voor het belang van *tooling* en de ontwikkeling van de CopyRIGHT – tool.
3. Licentiemanagement voor wetenschappelijke informatie en de afspraken over (her)gebruik in onderwijsmateriaal tussen universiteiten en uitgevers.
4. Een juridische benadering van de onderzoeksvragen rond de oorsprong van en de nu geldende afspraken vastgelegd in de Easy Access regeling.

1. De achtergrond en oorsprong van de huidige Easy Access regeling

De oorsprong van de afspraken tussen universiteiten en de centrale beheersorganisatie die uitgevers vertegenwoordigt – Stichting UvO – is enerzijds om ervoor te zorgen dat docenten van de onderwijsinstellingen zo breed mogelijk kunnen beschikken over materiaal dat zij nodig hebben voor het geven van onderwijs aan hun studenten, terwijl tegelijkertijd het auteursrecht geregeld is met de auteursrechthebbenden van dat materiaal.

Het onderzoek naar de oorsprong van de afspraken is niet alleen van belang voor het algemene begrip van de regeling en om de positie en insteek van beide partijen te kunnen begrijpen, maar ook om te kunnen beoordelen of deze nog van toepassing zijn op de huidige (onderwijs-)situatie. Inzicht hierin zorgt voor nieuwe bespreekpunten in de onderhandelingen, met name omdat gebleken is dat een aantal van de huidige afspraken decennia geleden gemaakt is, toen de digitale ondersteuning van het onderwijs nog in de kinderschoenen stond. De uitkomsten geven antwoord op vragen over de totstandkoming van de huidige regeling, over de opbouw van de huidige tarieven en de rol van Stichting UvO.

Omdat in de afgelopen periode is gebleken dat de huidige afspraken geen eenduidige oplossing bieden voor een juiste vaststelling van het af te dragen bedrag, het monitoren van daadwerkelijk gebruik en toepassing in de praktijk (door docenten en bibliotheekstaf) is vereenvoudiging en goede afstemming van de afspraken nodig.

2. Onderwijsondersteuning en behoeften vanuit de docenten / tooling

De universiteiten zijn verantwoordelijk voor het juist auteursrechtelijk gebruik van leermaterialen in het onderwijs. De uitgangspunten: 1) dat docenten zo goed als mogelijk gefaciliteerd moeten worden bij het ontwikkelen en geven van wetenschappelijk onderwijs; terwijl er 2) tegelijkertijd rekening gehouden moet worden met de auteursrechten die rusten op het onderwijsleermateriaal zijn bepalend geweest voor het deelonderzoek “Onderwijsondersteuning”.

Door een breed veld van universiteitsmedewerkers wordt gewerkt aan informatieverstrekking over juist gebruik auteursrechtelijk beschermde onderwijsleermaterialen, en bewustwording van docenten en anderen op dit punt die bij (de totstandkoming van) onderwijsleermaterialen betrokken zijn.

Ondanks wat er nu al gebeurt is een breder podium voor het juist gebruik van auteursrechtelijk beschermde onderwijsleermaterialen nodig, waarbij gedacht kan worden aan standaard voorlichting aan (nieuwe) docenten, aandacht hiervoor binnen de BKO – opleidingen, instructies in onderwijsleeromgevingen en visieontwikkeling op het *open* gebruik van onderwijsleermaterialen.

In gesprekken over en bij het opstellen van een nieuw contract is het van belang om ruimte te houden voor de plannen die gaan voortkomen uit de *Digitaliseringsimpuls Onderwijs* binnen het overheidsprogramma Nationaal Groeifonds, de ontwikkelingen op het gebied van het gebruik van open onderwijsleermaterialen en beschikbaarheid van ondersteunende tools.

Vanuit de verantwoordelijkheid van universiteiten is het van belang dat een controle op het toepassen van auteursrechtelijke afspraken door universiteiten zelf kan worden uitgevoerd. Omdat het een complex proces is met grote hoeveelheden data, is geautomatiseerde ondersteuning van taken op het gebied van controle en rapportage noodzakelijk. De projectgroep ziet de door SURF (in samenwerking met vier universiteiten) ontwikkelde CopyRIGHT – tool als een belangrijke applicatie, die hier invulling aan kan geven.

3. Licentiemanagement voor wetenschappelijke informatie en de afspraken over (her)gebruik in onderwijsmateriaal tussen universiteiten en uitgevers

Binnen dit deelonderzoek is geconstateerd dat er bij het afsluiten van een licentie voor digitaal materiaal tussen universiteitsbibliotheken en uitgevers al veel is verbeterd. Er is zowel bij SURF als bij de afzonderlijke licentiemanagers aandacht voor het vastleggen van de toestemming van uitgevers om hun materiaal op de digitale leeromgeving te kunnen (her)gebruiken. Bij SURF is dit een vast onderdeel bij onderhandelingen met uitgevers en bij het opstellen van modelovereenkomsten. Ook de (meeste) licentiemanagers van de universiteiten zorgen ervoor dat dit met de uitgever geregeld wordt, al bestaat de indruk dat hier meer aandacht aan mag worden besteed. Als het overnemen van materiaal toegestaan is middels de licentie met de uitgever kan de docent delen uit het werk (“reasonable amounts”) voorzien van bronvermelding op de ELO plaatsen en zijn er geen auteursrechtelijke issues. Het maken van een standaardclausule zal kunnen helpen dit mee te nemen bij het afsluiten van instellingslicenties.

In 44 onderzochte licenties bleek in 37 gevallen dat de clausule is opgenomen en dat het overnemen van dit materiaal auteursrechtelijk is geregeld.

De controles die naar aanleiding van het huidige contract hebben plaatsgevonden zijn enorm tijdrovend geweest en hebben geen eenduidige uitkomsten opgeleverd. Het eindrapport dat Stichting UvO heeft laten opstellen door een extern bureau wordt in zijn algemeenheid niet onderschreven door de universiteiten en de uitkomsten kunnen geen basis zijn voor de onderhandelingen. De manier waarop de controles hebben plaatsgevonden benadrukt het belang van eigen beheer bij de universiteiten en een goede tool die door zowel universiteiten als Stichting UvO goedgekeurd is.

4. De Easy Access – Regeling (EAR) vanuit juridisch perspectief

Dit deelonderzoek gaat in op het juridisch kader van de regeling (wetgeving en jurisprudentie). De wet beschermt het auteursrecht van makers, maar ook grondrechten zoals vrijheid van informatie en recht op onderwijs zijn essentieel en worden wettelijk beschermd. De wettelijke basis voor de EAR is art. 16 van de Auteurswet. Ingevolge dit artikel moet voor gebruik in onderwijs een ‘billijke vergoeding’ worden betaald. Dit is een open norm en kan door jurisprudentie en afspraken tussen partijen nader worden ingevuld. Het rapport gaat uitgebreid in op het begrip billijke vergoeding, de omvang van een korte overname, of en hoe afbeeldingen in korte overnames meegeteld dienen te worden, het prijsverschil tussen een korte en een (middel)lange overname, en wie de uitgevers zijn aan wie Stichting UvO dient uit te betalen.

Een uitzondering op het auteursrecht is het citaatrecht. Dit is met name van belang voor de afbeeldingen van derden die door docenten in eigen werk gebruikt worden. Het rapport gaat hier uitgebreid op in, duidt de verschillen in inzicht tussen Stichting UvO en de universiteiten, en doet voorstellen om tot een vereenvoudiging te komen van het proces van ‘het tellen van plaatjes in PowerPoint – presentaties’ van docenten.

Een aantal afspraken die in het verleden overeengekomen zijn tussen de partijen zijn niet wettelijk vastgelegd. Deze zogenaamde *open normen* bieden ruimte om opnieuw geëvalueerd en ingevuld te worden. Het rapport doet hiertoe enkele voorstellen.

Vervolgstappen

De uitkomsten van het onderzoek zijn gedeeld met het onderhandelingsteam dat namens de universiteiten met Stichting UvO zal onderhandelen over een nieuwe overeenkomst. De onderhandelingen zijn in oktober 2022 gestart.	Periode: najaar 2022
---	----------------------

Betrokkenen

Projectgroep: Ingrid Klok Monique Dikboom Cees van Gent Erna Sattler	Algemeen coördinator Coördinator onderzoek en voorzitter Expertgroep Licentiemanagement Voorzitter Expertgroep Onderwijsondersteuning Voorzitter Juridische Expertgroep
Stuurgroep: Hilde van Wijngaarden Marjolein Nieboer Reinout van Brakel	Directeur Universiteitsbibliotheek, Vrije Universiteit Amsterdam Directeur Universiteitsbibliotheek, Rijksuniversiteit Groningen Beleidsmedewerker UNL

Bijlagen

- Bijlage 1. Rapport Onderzoek Easy Access – regeling – openbare versie.
- Bijlage 2. Onderwijsondersteuning – uitkomsten enquête onder universiteiten.
- Bijlage 3. Onderwijsondersteuning – behoeften en ontwikkelingen
- Bijlage 4. Rapport juridische expertgroep UNL/UKB.
 Het rapport van de juridische expertgroep herbergt 4 *eigen* bijlagen:
 - Bijlage 1: Uitspraak Rechtbank Rotterdam inzake Readers gepubliceerd in AMI;
 - Bijlage 2: Notitie prof. Spoor inzake het gebruik van afbeeldingen in collegemateriaal;
 - Bijlage 3: Mening Stichting UvO over het citaatrecht van afbeeldingen;
 - Bijlage 4: Artikel 16 Auteurswet.

Rapport Onderzoek Easy Access – regeling
Openbare versie

-Bijlage 1-

OKTOBER 2022

Ingrid Klok

Monique Dikboom

Cees van Gent

Erna Sattler

INHOUDSOPGAVE:

1. VERANTWOORDING ONDERZOEK.....	3
2. UITGANGSPUNTEN ONDERZOEK.....	4
3. ACHTERGROND EASY ACCESS – REGELING	5
4. DE REGELING GEZIEN VANUIT ONDERWIJSONDERSTEUNING.....	8
5. LICENTIEMANAGEMENT BIJ DE UNIVERSITEITEN	10
6. JURIDISCHE CONTEXT VAN DE REGELING	12
7. BEVINDINGEN N.A.V. HET ONDERZOEK	13

1. Verantwoording onderzoek

In januari 2022 is door UNL het sinds 2017 lopende contract met de Stichting UvO voor het gebruik van publicaties in het onderwijs, de *Easy Access* Regeling, met een jaar verlengd. Om inzicht te krijgen in de mogelijkheden voor een vervolcontract hebben de Stuurgroep Bestuur en Financiën (SBF) van UNL en de directeuren UKB-opdracht gegeven om een onderzoek te verrichten.

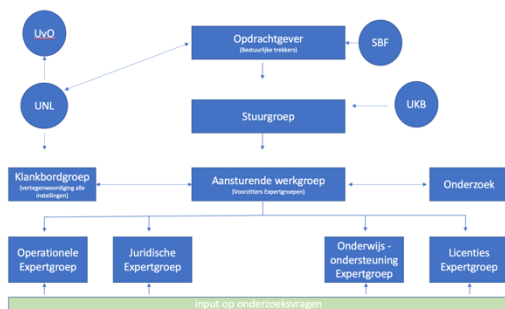
Hiermee is in mei 2022 een projectgroep gestart met de volgende leden:

- Ingrid Klok (coördinator), TU Delft;
- Monique Dikboom (coördinatie onderzoek en voorzitter Licentie Expertgroep), Rijksuniversiteit Groningen;
- Cees van Gent, (voorzitter Onderwijsondersteuning Expertgroep), Vrije Universiteit Amsterdam;
- Erna Sattler (voorzitter Juridische Expertgroep), Universiteit Leiden.

De stuurgroep van het project bestaat uit:

- Hilde van Wijngaarden (Vrije Universiteit Amsterdam)
- Marjolein Nieboer (Rijksuniversiteit Groningen)
- Reinout van Brakel (UNL)

Er zijn expertgroepen gevormd bestaande uit betrokken stakeholders van de universiteiten.

Er zijn enkele collega's buiten Nederland benaderd om een beeld te krijgen van de situaties in Denemarken, Frankrijk en Canada.

Tijdens het onderzoek is ingegaan op de volgende aandachtspunten:

- Achtergrond en ervaringen huidige *Easy Access* – regeling.
- Wat is benodigd in het onderwijs; ondersteuning en mogelijke tools.
- Licenties voor wetenschappelijke informatie van universiteiten met uitgevers.
- Juridische vraagstukken rond de *Easy Access* – regeling.

Er is getracht zo veel mogelijk relevante informatie te verzamelen en invalshoeken te bekijken. In het najaar van 2022 zullen gesprekken tussen UNL en Stichting UvO over een vervolg op de huidige regeling starten.

2. Uitgangspunten onderzoek

De projectgroep heeft aan de start van het onderzoek een aantal uitgangspunten geformuleerd:

- Essentieel is dat toegang tot publicaties voor het onderwijs aan de Nederlandse Universiteiten goed geregeld is voor zowel docenten als studenten. Op dit moment gaat dat om:
 - wetenschappelijke artikelen die veelal open access beschikbaar zijn of met licenties toegankelijk.
 - (delen uit) monografieën die door bibliotheken kunnen worden aangekocht of door een uitgever beschikbaar worden gesteld d.m.v. een licentie en als onderdeel van de onderwijsexceptie.
- Het is de verantwoordelijkheid van de universiteiten om op de juiste manier om te gaan met auteursrecht en inbreuken te voorkomen.
- Neem (digitale) ontwikkelingen in het hoger onderwijs anno 2022 mee, inclusief de weg naar “open”.
- Goed kijken naar de wijze waarop de instellingen/bibliotheken de docenten zo goed mogelijk kunnen faciliteren bij hun gebruik van de ELO.
- Materialen die met publiek geld tot stand zijn gekomen moeten publiek beschikbaar en toegankelijk zijn (uit: de Verklaring Nationale aanpak digitale en open leermaterialen, januari 2022).
- Open Science en Open Education worden de norm (uit: Coalitieakkoord '21/'25, pagina 22).
- Doelstelling om vanaf 2025 alle docenten het materiaal open met elkaar te laten delen (uit: de Strategisch Agenda HO2025). Afspraken met uitgevers en bibliotheken over het beschrijven en beschikbaar stellen van leermaterialen zorgen ervoor dat studenten hun leermaterialen via één plek kunnen vinden.
- Docenten krijgen ondersteuning in het (samen) ontwikkelen en delen van nieuw materiaal waardoor de kwaliteit van het materiaal verhoogt (uit: Nationaal Groeifonds april 2022, Transformatie hub Digitale leermaterialen).
- Het onderzoek heeft betrekking op (her)gebruik van tekst en illustraties.

3. Achtergrond Easy Access – regeling

Wat is de essentie van de Easy Access – regeling en ten behoeve waarvan is de regeling tot stand gekomen?

Sinds 1986 bestaan er afspraken tussen universiteiten en de (voorganger van) Stichting UvO, als vertegenwoordiger van de nationale en internationale uitgevers, over het gebruik van auteursrechtelijk beschermd materiaal door (docenten van) universiteiten.

Werd er in het (papieren) verleden voor iedere overname een formulier ingevuld om auteursrechten af te rekenen, sinds 1986 is er sprake van een jaarlijkse afkoopsom die universiteiten betalen voor zgn. korte overnames waarvoor auteursrechten rusten bij nationale en internationale uitgevers. Sinds 2004 worden elektronische overnames meegenomen in de regeling. Sinds 2017 is de omvang van een overname die onder de afkoopsom valt verhoogd naar 50 pagina's.

Docenten van universiteiten stellen aan hun studenten documenten beschikbaar op de elektronische leeromgeving, afgekort de ELO (zoals Canvas, Brightspace, Blackboard, etc.). Dit materiaal is bedoeld voor de studenten die de cursus volgen. Om de auteursrechtelijke (meestal een uitgever) recht te doen zou officieel toestemming moeten worden gevraagd. Omdat dit in de praktijk tot een onwerkbaar situatie zou leiden is het delen in het kader van onderwijs opgenomen in de Auteurswet. "Ingevolge artikel 16 van de Auteurswet mag een onderwijsinstelling toch zonder toestemming van de uitgever diens materiaal aan de studenten ter beschikking stellen, maar alleen indien voor dit gebruik betaald wordt", wordt vermeld in het rapport van de juridische expertgroep t.b.v. dit onderzoek (bijlage 4).

Als vervolg hierop zegt het rapport: "Dit gebruik zonder toestemming is ingevolge art. 16 lid 1 sub 2 Aw wel beperkt tot "overnames die in overeenstemming zijn met hetgeen naar de regels van het maatschappelijk verkeer redelijkerwijs geoorloofd is" (dit zijn de zgn. 'korte overnames'). De wet stelt hier een open norm die door onszelf (onderwijsinstellingen met uitgevers) of door rechters ingevuld dient te worden. Om het nog even te benadrukken: art. 16 Aw is alleen van toepassing op korte overnames, niet op middellange en lange overnames. Art. 16 lid 1 sub 5 Aw bepaalt dan nog dat voor deze korte overnames een 'billijke vergoeding' betaald moet worden".

In het juridisch rapport wordt o.a. nader ingegaan op de achtergrond van de Easy Access – regeling. Er staat: voor zowel de korte overnames als voor de middellange en lange overnames moet betaald worden. Maar aan wie moet een universiteit dan betalen? En welk bedrag moet dan betaald worden? De uitgevers hebben een Collectieve Beheersorganisatie (CBO) opgericht om hun belangen te vertegenwoordigen en de vereiste gelden te innen. Dit was eerst Stichting PRO, en dat is nu Stichting UvO.

Omdat docenten van de universiteiten meer dan slechts korte overnames plaatsen op de ELO, is de Easy Access – regeling afgesloten tussen de voorgangers van Stichting UvO en UNL. De EAR werd in 2017 afgesloten tussen aan de ene kant de VSNU (Vereniging van Samenwerkende Nederlandse Universiteiten, voorloper van UNL) en aan de andere kant de uitgevers, bestaande uit (1) Stichting PRO (Publicatie- en Reproductierechten Organisatie), (2) NUV (Nederlandse Uitgevers Bond) en (3) IPRO (International Publishers Rights Organisation). De EAR werd afgesloten voor een periode van vier jaar. Vanaf 2020 tot nu toe is de EAR telkens met een jaar verlengd. Deze regeling had tot doel de volgende problemen op te lossen:

- universiteiten betalen aan slechts één loket: Stichting UvO;
- universiteiten betalen in één keer voor zowel de korte overnames als de middellange overnames;
- inbreuken worden voorkomen: zonder toestemming (zoals via de EAR) levert een middellange overname namelijk per definitie een inbreuk op, omdat de uitzondering van art. 16 Aw alleen van toepassing is op korte overnames.

Hoe zijn de huidige tarieven vastgesteld?

De basis van de tarieven stamt uit het verleden toen alleen papieren materiaal bestond. Stichting UvO deelt hierover de volgende informatie op de website: “De door UvO gehanteerde paginatariieven zijn afgeleid van de zogenaamde bloemlezingsregeling voor onderwijsuitgaven. Deze regeling maakt het mogelijk dat uitgevers content van elkaar overnemen. Deze, nog steeds door uitgevers gehanteerde, regeling stamt uit 1974 en berekent het (gemiddelde) auteurshonorarium van een (gemiddelde) paginaprijs. Op basis van het gemiddelde auteurshonorarium van 10% en een gemiddelde paginaprijs van 25 gulden cent, gold voor de eerste readerregelingen een billijke vergoeding van 2,5 gulden cent per pagina. De gemiddelde volledige paginaprijs van 25 gulden cent is tevens gehanteerd als uitgangspunt voor de tariefgrondslagen van niet-korte gedeelten en schadevergoedingen”¹.

Het tarief dat de universiteiten betalen voor korte overnames is dus hetzelfde als wat uitgevers elkaar onderling betalen.

T.a.v. buitenlandse uitgevers zegt Stichting UvO: “De internationale uitgevers, vertegenwoordigt door IPRO hanteren hiervan afgeleide hogere paginaprijzen, vanwege de hogere gemiddelde paginaprijs van buitenlandse wetenschappelijke uitgaven. De tarieven worden jaarlijks geïndexeerd. Daarbij dient, los van de prijsindexatie, rekening gehouden te worden met de reguliere prijsstijgingen van de content van uitgevers. Door alleen een inflatiecorrectie toe te passen, ontstaat het risico dat de primaire exploitatie gevaar loopt doordat in verhouding de prijs voor het hergebruik goedkoper wordt”².

De paginatariieven³ voor 2022 zijn:

- Korte overname Nederlands €0,047 en buitenlands €0,061;
- Niet-korte overname (met toestemming) Nederlands €0,178 en buitenlands €0,247.

¹ Stichting UvO: [Jaarverslag 2021](#), p.4

² Stichting UvO, Jaarverslag 2021, p.5

³ https://www.stichting-uvo.nl/nl/Tarieven_2

Wat is relevanter: werkelijk gebruik of afgekocht gebruik?

Aan de start van het onderzoek was dit één van de vragen die meegenomen zou worden. In de huidige regeling betalen universiteiten al jaren een jaarlijkse afkoopsom voor korte overnames. Er worden ook al jaren discussies gevoerd over de hoogte van de bedragen. Gaande het onderzoek kwam naar voren dat het wenselijker is om af te gaan rekenen op daadwerkelijk gebruik, wat mede mogelijk wordt door de ontwikkeling van de tool die hierbij kan ondersteunen, de CopyRIGHT – tool. Een van de hoofdlijnen van de projectgroep is daarom geworden: een overeenkomst bereiken waarbij universiteiten betalen voor daadwerkelijk gebruik. Hierop zal nog nader ingegaan worden.

Internationale ervaringen

Er is contact geweest met drie buitenlandse collega's uit het veld. In Frankrijk, Denemarken en Canada is een zeer vergelijkbare situatie met die van Nederland, met een centrale beheersorganisatie zoals Stichting UvO en in Denemarken zelfs op het vlak van de controles en het aanpakken van de verouderde afspraken waar de regeling nog steeds op gebaseerd is.

4. De regeling gezien vanuit onderwijsondersteuning

Het verzorgen en aanbieden van kwalitatief goed onderwijs is een primaire taak van de universiteiten. Bij het opleiden van studenten is naast de kennis en kunde van docenten wetenschappelijke informatie onmisbaar. Docenten moeten zo goed als mogelijk gefaciliteerd worden bij het ontwikkelen en geven van onderwijs, maar altijd met inachtneming van de auteursrechten die op het (wetenschappelijke) materiaal rust dat ze gebruiken. Tegelijkertijd moeten ze zo weinig als mogelijk obstakels tegenkomen bij het inrichten van hun onderwijs.

Hierbij zijn gebruiksvriendelijke tools en transparante ondersteuning op het uit te voeren auteursrechtenbeleid een *must have*. Het moet een doel zijn om de docent niets in de weg te leggen bij het uitvoeren van zijn taak, zijnde: kennisoverdracht, en er alles aan te doen om heldere systemische, infrastructurele en beleidsmatige ondersteuning te bieden. Het bewustwordingsproces heeft er baat bij wanneer niets onder dwang gebeurt, maar wanneer *what's in it for me* duidelijk wordt voor een docent. Niet sturen op consequenties, maar op mogelijkheden.

De bewustwording op het gebied van het gebruik van (auteursrechtelijk beschermd) onderwijsleermiddelen wordt al op dit moment door een zeer breed veld van medewerkers ondersteund. Zowel op operationeel, tactisch als beleidsmatig niveau. Hiermee wordt duidelijk dat de instellingen de opdracht om de bewustwording te stimuleren serieus nemen. Meest in het oog springend is dat iedere instelling een zogenaamd Auteursrecht Informatie Punt (AIP) heeft, en dat iedere instelling dit zowel fysiek (bemenst) als elektronisch (websites) in de lucht houdt. Ook het gegeven dat veel instellingen niet alleen administratief / informatief ondersteunende werkzaamheden verrichten, maar ook op beleidsmatig en tactisch niveau bezig zijn met de bewustwording bewijst dat de instellingen de Easy Access – regeling serieus nemen.

Kijkend naar de (nabije) toekomst wordt vanuit de *Digitaliseringsimpuls Onderwijs* (Groeifonds) een belangrijke rol toegedicht aan de *Centers for teaching & learning*. Zij krijgen de opdracht om docenten en medewerkers te faciliteren, ook op het gebied van het gebruik van (digitale open) onderwijsleermiddelen. Samen met SURF, UKB, en UNL moet het verdere bewustwordingsproces, wat al opgestart kan worden met de ingebruikname van de CopyRIGHT – tool, door de lokale Centers for teaching & learning opgepakt worden.

Wanneer instellingen de plannen die gaan voortkomen uit de *Digitaliseringsimpuls Onderwijs* binnen het overheidsprogramma Nationaal Groeifonds gebruiken om gezamenlijk op te trekken in het onderbrengen van de bewustwording in het (juist auteursrechtelijk) gebruik van onderwijsleermaterialen, is het wellicht mogelijk om:

- een landelijk initiatief te ontwikkelen voor het opnemen van dit bewustzijn in bijvoorbeeld: BKO-trajecten;
- te ondersteunen bij de ontwikkeling van standaardisering in het gebruik van (open) onderwijsleermiddelen;
- standaardisering in (ondersteuning) van volledig licentiegebruik eenvoudiger te maken;
- eenduidige beleidsaanwijzingen voor instellingen op te stellen, met goede suggesties om hier op basis van gezamenlijk gemaakte afspraken op te sturen;
- in navolging op FAIR/Open Science, te sturen op FAIR/Open Education(al Resources).

De projectgroep heeft een enquête uitgezet onder 13 universiteiten om inzicht te krijgen in de ondersteuning van docenten en hun onderwijs. In bijlage 2 staan de uitkomsten van de enquête. In bijlage 3 worden de oorspronkelijke vragen uit de onderzoeksopzet één voor één beantwoord.

Tools ter ondersteuning

Er wordt door de instellingen op basis van de huidige Easy Access – regeling voornamelijk gezocht naar een gestandaardiseerd controle- en rapportageproces. De metingen die als onderdeel van de vigerende Easy Access – regeling de afgelopen jaren zijn uitgevoerd, zijn bedoeld om inzicht te krijgen in overnames door het onderwijs binnen hun ELO's. Om gezamenlijk de Easy Access – regeling uit te voeren wordt op basis van steekproeven inzicht gegeven in korte en middellange overnames, en overnames die als overtredingen kunnen worden gekenmerkt.

Technologische ontwikkelingen kunnen deze processen verbeterd ondersteunen. Bij voorkeur niet gebaseerd op afhankelijkheden, maar op het inzichtelijk krijgen van het gebruik. Wanneer er gezamenlijk een punt is bepaald waarop ingrijpen noodzakelijk is, dan kan iedere instelling hier een ondersteuningsdienst of -proces op inrichten. Dit bepaalde punt moet tot stand komen op basis van in wederzijds vertrouwen gemaakte afspraken. Men gaat hierbij niet uit van een overtreding, maar van een inzicht: dit document past niet in de regeling, en de instelling zal er alles aan doen om a) indien mogelijk een alternatief te zoeken, of b) Stichting UvO (de uitgever) om toestemming te vragen het document (tegen kosten) te gebruiken in het onderwijs.

De diensten/tools die er nu (in ontwikkeling) zijn, zijn erop gericht om dit proces / deze dienst te ondersteunen. Het feit dat er niet op alle instellingen beleid is op het gebied van juist gebruik van auteursrechtelijk beschermde onderwijsleermiddelen, maakt dat er nog hard gewerkt moet worden aan opvolging/handhaving.

Het kan dan bijna niet anders dat er een geautomatiseerde oplossing moet komen voor het attenderen op juist gebruik van (auteursrechtelijk beschermde) onderwijsleermiddelen, en voor het verkrijgen van meer inzicht door de instellingen. De projectgroep ziet de door 4 universiteiten en SURF ontwikkelde CopyRIGHT – tool daarom als een belangrijke stap voorwaarts. De tool biedt de mogelijkheid om de aard (zoals is gedefinieerd in de huidige Easy Access – regeling) van een document te detecteren, en maakt voor docenten, onderwijs- en bibliotheekmanagement inzichtelijk wat er gebruikt wordt in het onderwijs. De projectgroep dicht (naast de betrokkenheid die het hoger onderwijsmanagement moet uitdragen) de CopyRIGHT – tool en reading-list-management – tools grote waarde toe bij het verbeteren van de bewustwording. In het najaar van 2022 zal de tool verder ontwikkeld worden. De tool zal op termijn tegen betaling aangeboden worden aan alle universiteiten. De kosten van de CopyRIGHT – tool worden in een business case aan het einde van 2022 door SURF vastgesteld.

5. Licentiemanagement bij de universiteiten

Bij de Nederlandse universiteitsbibliotheken zijn één of meerdere licentiemanagers aangesteld, die met een team van gespecialiseerde medewerkers zorgdragen voor het afsluiten van licenties met de uitgevers. Deze licenties worden individueel, maar ook gezamenlijk met uitgevers afgesloten. Hiermee worden de elektronische materialen via de bibliotheken voor onderzoek en onderwijs toegankelijk voor studenten en medewerkers.

Alle universiteiten zijn lid van het nationale consortium UKB. Ze sluiten gezamenlijk licenties af voor met name grote tijdschriftenpakketten en enkele databestanden. SURFmarket in Utrecht is voor UKB het landelijke licentiebureau en vormt samen met de directeuren van de UB's en - bij grote contracten - met bestuurders de onderhandelingsteams. Al sinds enige jaren nemen de onderhandelaars bij het afsluiten van contracten met uitgevers mee dat er een clause wordt opgenomen waarin is geregeld dat overnames van redelijke omvang mogen worden gedaan ten behoeve van onderwijs. Er zijn 44 licenties onderzocht bij SURF en in 37 daarvan is de betreffende clause opgenomen. Als dit in een licentie is opgenomen dan hoeven voor overnames op de ELO van delen van het werk dat in licentie is geen vergoedingen voor auteursrechten te worden betaald aan Stichting UvO.

Bij de uitgevers waarmee het niet is geregeld betreft het een aantal die niet de eigenaar van de content zijn en dus het auteursrecht niet hebben.

Bij een inventarisatie van ondervraagde licentiemanagers hebben alle 7 deelnemende UB's aangegeven dat ze bij het afsluiten van licenties rechtstreeks bij uitgevers altijd aandacht besteden aan de clause dat overnames in het onderwijs zijn toegestaan. Een standaard clause zou helpen in de gesprekken met de uitgevers.

In de onderzoeksopzet zijn enkele aanverwante thema's opgenomen die het beeld van de huidige situatie kunnen completeren:

- Betalen studenten mee aan readers?

Bij het merendeel van de universiteiten worden kosten voor papieren readers verhaald op de studenten. Ze betalen vaak voor productiekosten en auteursrecht. Het aandeel papieren readers is echter de laatste jaren steeds kleiner geworden. Van de 7 instellingen die hebben deelgenomen laat op Leiden na niemand de studenten meebetalen aan digitale readers.

- Controles op of inzage in (her)gebruik door universiteiten kostten in de afgelopen periode veel geld en tijd. Kunnen universiteiten meer inzicht krijgen op wat er op de ELO wordt geplaatst?

In de achter ons liggende licentieperiode (sinds 2017) hebben universiteiten aan Stichting UvO inzage verschaft aan overnames die t.b.v. het onderwijs worden gedaan. Doel van de controles (Stichting UvO spreekt niet van een controle maar van een "inzage") was om inzicht te krijgen in de aantallen korte en middellange overnames. Daarnaast was er de "bijvangst" van overnames die daarbuiten vielen, de zgn. lange overnames. Hoewel afgesproken is dat er geen naheffing zou volgen op lange overnames waar bij het plaatsen geen toestemming voor was gevraagd en dus ook niet apart betaald, hebben de controles bij een groot deel van de universiteiten voor onrustige periodes gezorgd. Er heeft veelvuldig communicatie plaatsgevonden in de faculteiten richting docenten en onderwijscoördinatoren en alle andere betrokkenen.

De controles bleken zeer tijdrovend, maar op dit moment heeft bijna iedereen de klus geklaard. Er heeft nog altijd geen afstemming plaatsgevonden met Stichting UvO over de uitkomsten en de meeste instellingen hebben niet ingestemd met de eindrapportages van Stichting UvO. Er is gaande het proces veel discussie geweest tussen universiteiten en Stichting UvO over het “tellen” van afbeeldingen, eigen werk van docenten en of de instelling een licentie had met de vermelde uitgevers. Tijdens dit proces is zowel aan de zijde van Stichting UvO als de universiteiten onderzoek gedaan naar de juridische achtergrond in het geval van het hergebruik van afbeeldingen in verhouding tot citaatrecht. (zie hiervoor de bijlagen bij het Juridische rapport).

De vraag hangt samen met hoe er meer beheer kan komen op inbreuken (docenten die lange overnames plaatsen zonder dit vooraf via Stichting UvO aan te vragen en te betalen). De projectgroep ziet eigen controle en beheer door universiteiten als een wezenlijk punt. De ontwikkeling van de CopyRIGHT – tool is een belangrijke stap in die richting. Zie hiervoor het [hoofdstuk Onderwijsondersteuning](#).

Stichting UvO is van het begin af aan betrokken bij de ontwikkeling van deze tool, maar neemt nu niet actief deel. De werkwijze en rapportages van de tool zullen met Stichting UvO nog besproken worden. Er zal waarschijnlijk een externe audit worden gedaan om de tool te checken op betrouwbaarheid en werkbaarheid.

Het afrekenen van inbreuken

Wanneer een docent een overname wil plaatsen op de ELO die buiten de afspraken van de Easy Acces – regeling valt, moet er vooraf toestemming worden gevraagd bij Stichting UvO⁴. Voor overnames van 25% tot 1/3 van het werk is Stichting UvO door de uitgevers gemachtigd om toestemming te geven en volgt er een factuur. Voor overnames van meer dan 1/3 van het werk bemiddelt en faciliteert Stichting UvO de overname bij de betreffende uitgever. In geval van acceptatie volgt wederom een factuur.

De kosten van lange overnames zijn nu gebaseerd op het aantal pagina's van de overname x het aantal studenten dat deelneemt aan de bewuste course. In de praktijk komt het erop neer dat de kosten van één overname van een deel van het boek vaak 10x of meer bedragen dan de kosten van het gehele boek. Dit is een goede reden om de redelijkheid van deze kosten als onderwerp mee te nemen naar de onderhandeltafel.

Op de vraag aan universiteiten wie de “inbreuken” aan Stichting UvO betaalt antwoordden 6 van de 7 instellingen dat dit decentraal gebeurt, de verantwoording ligt dan bij de faculteiten.

Algemene zaken

Er zal nog afstemming plaatsvinden met vertegenwoordigers van het HBO over de overeenkomst die men daar heeft gesloten met Stichting UvO en die zal lopen tot 2023.

Voor de lange termijn zou het zinvol zijn om zicht te houden op de nieuwe Werkgroep Groeifondsprogramma van SURF die zich richt op regie op leermaterialen en het organiseren van gezamenlijke inkoop/licenties.

⁴ Zie ook: <https://www.stichting-uvo.nl/nl/FAQ--Universiteiten>

6. Juridische context van de regeling

Om de juridische context van de Easy Access – regeling te duiden is een expertgroep samengesteld, bestaande uit 5 juristen. Hun analyse, bevindingen en conclusies zijn te vinden in het Rapport Juridische Expertgroep UNL/UKB dat als Bijlage 4 is toegevoegd.

In het rapport wordt de wet- en regelgeving gekenschetst waarop de regeling is gebaseerd en de voorwaarden waaraan de regeling wettelijk moet voldoen. Deze bestaat uit Nederlandse en Europese (EU) wetgeving en de daaruit volgende jurisprudentie (rechterlijke uitspraken). Artikel 16 van de Auteurswet, dat de basis vormt van de Regeling, komt uitgebreid aan bod.

Er wordt ingegaan op de achtergrond en essentie van de Regeling, met andere woorden: waarom is deze regeling er nu, welk probleem probeert men via de regeling op te lossen en wat is de rol van Stichting UvO hierbij?

Veel aandacht wordt besteed aan het verschil tussen aan de ene kant de korte overname en aan de andere kant de middellange en lange overnames: de korte overname is in de wet geregeld, beide andere overnames (en daarmee de lengte, de kosten, het gebruik) is een kwestie van afspraken tussen partijen. Maar hoe kort of hoe lang mag dan een korte overname zijn, wat heeft de rechter hierover bepaald en welke afspraken zijn hierover in het verleden gemaakt tussen universiteiten en uitgevers?

Citaatrecht bij met name afbeeldingen (in mindere mate bij tekst) is een heikel punt en partijen (UNL en Stichting UvO) hebben verschillende inzichten hoe met deze wettelijk geregelde (artikel 15a Auteurswet) uitzondering op het auteursrecht dient te worden omgegaan. De CBO voor beeldmakers is Pictoright. Deze CBO ontvangt een gedeelte van het bedrag dat de universiteiten gezamenlijk uitbetalen aan Stichting UvO.

Tot slot wordt nog kort aandacht besteed aan hoe om te gaan met zgn. ‘overige content’, dat wil zeggen auteursrechtelijk beschermd materiaal dat niet via officiële uitgevers wordt gepubliceerd, maar dat bijvoorbeeld te vinden is op internet, zoals blogs en handleidingen.

7. Bevindingen n.a.v. het onderzoek

De projectgroep heeft de volgende bevindingen gedaan:

- De Easy Access – regeling is aan vernieuwing toe. De regeling is zeker niet ‘Easy’, dient aangepast en met name vereenvoudigd te worden: eenvoudige en makkelijk te begrijpen regels worden nu eenmaal sneller en beter geïmplementeerd.
- Auteursrechten op wetenschappelijke informatie moet een breder podium krijgen binnen universiteiten, m.a.w. er dient gewerkt te worden aan een groter bewustzijn bij docenten, studenten en onderzoekers. Dit zal extra inzet vereisen.
- Docenten moeten standaard voorgelicht worden over het (her)gebruik van materialen en over auteursrechten bij indiensttreding. Daarnaast dient hierover informatie aangeboden te worden in het kader van BKO, docenten-handboeken en/of instructievideo’s.
- Het belang van bronvermelding bij iedere (!) overname van tekst of afbeelding verdient een communicatiecampagne. Dit is niet alleen wettelijk verplicht maar zorgt ervoor dat overnames te herkennen zijn als eigen werk, vrij te gebruiken (Open Access) of in licentie via de Universiteitsbibliotheek, waarbij overname in veel gevallen volgens de licentie is toegestaan.
- Wat bij de voorlichting aan docenten absoluut kan helpen is om nieuwe afspraken zo helder en eenvoudig mogelijk maken. De huidige afspraken zijn te complex om acceptatie en praktische uitvoering zo breed mogelijk te laten zijn.
- De ontwikkeling van de CopyRIGHT – tool is voldoende gevorderd om deze tool serieus mee te nemen bij de inrichting van een nieuw model/contract. De tool kan ingezet worden om het gebruik en de afdracht beter op elkaar af te stemmen en het betalen voor daadwerkelijk gebruik op termijn mogelijk maken.
- Het blijkt ingewikkeld te bepalen wanneer een overname kort of middellang is, waardoor er een groot verschil in paginaprijs is. Redenen hiervoor zijn:
 - er is bij korte overnames een verschil tussen het aantal woorden voor artikel en boek;
 - korte overnames worden geteld in woorden, (middel)lange overnames in pagina’s.
- De aanname van Stichting UvO waarom studenten wel/niet studieboeken kopen, heeft geen juiste onderbouwing.
- Controles moeten vereenvoudigd worden en zich beperken tot het constateren van wel/niet bronvermelding.
- Stichting UvO telt de afbeeldingen in overnames. Stichting UvO zegt dit te doen om vast te stellen of een overname kort of middellang is. Een afbeelding telt dan mee voor een x aantal woorden of een halve pagina en wordt opgeteld bij het totaal aantal woorden van de overname. Echter, Stichting UvO gebruikt deze getelde afbeeldingen ook om extra af te rekenen, deze worden dan opgeteld bij de afbeeldingen die gevonden worden in de PowerPoint – presentaties van docenten. De projectgroep is van mening dat een afbeelding in een artikel of boekhoofdstuk onderdeel is van de overname en niet apart geteld + afgerekend zou moeten worden.
- Het gebruik van afbeeldingen in het onderwijs wordt door de Stichting UvO naar Pictoright afgedragen, uit het bedrag dat de universiteiten voor de Easy Access regeling aan de Stichting UvO betalen. De afrekening aan Pictoright is niet transparant. Inzichtelijke afspraken hierover zijn nodig.